

Prvé vysokoškolské chemické pracovisko na Slovensku vzniklo na UK

S blížiacou sa storočnicou Univerzity Komenského v Bratislave (UK) chceme pripomenúť jej mimoriadny význam v počiatkoch rozvoji prírodovedných disciplín na Slovensku. Teoretické ústavy Lekárskej fakulty UK (LF UK) boli okrem základnej výchovno-vzdelávacej činnosti postavené pred úlohu položiť základný kameň aj pre celonárodné odborné a organizačné dianie v jednotlivých vedných oblastiach. Medzi nimi možno uviesť aj Ústav pre lekársku chémiu LF UK (dnes Ústav lekárskej chémie, biochémie a klinickej biochémie LF UK) v začiatkoch jeho pôsobenia.

Konštituovanie tohto ústavu sa datuje do obdobia 1922 – 1923, keď bol do funkcie prednostu ustanovený olomoucký rodák prof. MUDr. Jan Buchtala, absolvent Lekárskej univerzity v bývalom Štajerskom Hradci (dnešný Graz v Rakúsku). Už počas štúdia bol demonštrátorom a po promócii asistentom na Ústave pre lekársku chémiu LF UK. Neskôr sa ako súkromný docent stal vedúcim jeho súdno-lekárskeho oddelenia. Odborné uznanie dosiahol pôvodnými prácami o mikroanalýze organických biomolekúl (proteínov, žlčových kyselín a i.), pričom niektoré z nich vznikli v spoluautorstve s laureátom Nobelovej ceny za chémiu Fritsom Preglom, ktorý bol jeho kolegom. Do funkcie prednostu ústavu nastúpil, keď o jeho výbere rozhodla erudícia v požadovanom odbore (aj v súdnej chémii a toxikológii), tiež na odporúčanie prof. MUDr. Emanuela Formánka, vtedajšieho prednostu Ústavu lekárskej chémie Lekárskej fakulty Karlovej univerzity v Prahe. Pred nástupom do funkcie krátko pôsobil ako inšpektor Ústavu pre skúmanie potravín v Bratislave. V r. 1922 bol menovaný mimoriadnym profesorom a r. 1928 sa stal riadnym profesorom lekárskej chémie. Počas pôsobenia na LF UK bol členom vedeckej rady, v r. 1932 – 1934 dekanom a prodekanom, v r. 1923 – 1924 hlavným redaktorom a neskôr členom Redakčnej rady *Bratislavských lekárskeho listov*, ako súdny znalec členom Súdnej lekárskej rady a delegátom UK v Akčnom výbore pre vybudovanie Slovenskej vysokej školy technickej v Bratislave (SVŠT, dnes STU).

Prvá prednáška prof. Buchtalu pre medicíny mala názov „Jaký význam má chemické studium a chemické myslenie pro lékaře“. V plnom znení bola publikovaná v *Bratislavských lekárskeho listoch*. V nej formulované postavenie predmetu v systéme teoretickej prípravy medicíny s výučením do praktickej medicíny má trvalú platnosť. Pre výučbu napísal učebné texty *Repetitórium lekárskej chémie*. Ústav, v tom čase ako prvé a jediné vysokoškolské chemické pracovisko na Slovensku, sa podieľal aj na výchove lekárnikov a chemikov, čím prispel k rozvoju prírodovedného školstva na Slovensku. V skromných podmienkach pôsobil ako pracovisko pre súdnu chémiu a toxikológiu (otravy anorganickými a organickými jedmi, ich príznaky, možnosti ochrany a spôsob liečby, detekcia v mŕtvolyň orgánoch). Na monitorovanie škodlivín v priemyselnom a banskom prostredí zostrojil prof. Buchtala originálny patentovaný prístroj – tzv. mikrodynamograf s registračným zariadením, pomocou ktorého bolo možné merať a analyzovať explozívny výkon pohonných látok a výbušných zmesí. Výskumne sa zamerl ďalej na chemickú analýzu viacerých prameňov minerálnych a liečivých vôd na Slovensku a objasnenie mechanizmu periodickej erupčivnej činnosti vzácneho studeného gejzíru v Herľanoch. Podmienky pre všestrannú činnosť sa výrazne zlepšili v r. 1926, keď pracovisko získalo veľkorysý priestor v novej budove teoretických ústavov LF UK na Sasinkovej ulici – laboratóriá, vlastnú poslucháreň, knižnicu, pracovňu prednostu a i.

Ústav sa svojou odbornou a organizačnou činnosťou významne podieľal aj na chemickom dianí v rámci Slovenska. Prof. Buchtala bol iniciátorom založenia krajinskej pobočky Československej spoločnosti chemickej v Bratislave, prvej stavovskej organizácie chemikov na Slovensku. Ako jej predseda bol hlavným organizátorom celoštátneho zjazdu chemikov, ktorý sa mal konať v r. 1938 v Bratislave, prvýkrát na Slovensku. Rezervované bolo aj samostatné „slovenské“ číslo *Chemických listov*, periodika spoločnosti, s prácami, ktoré mali byť prezentované na tomto zjazde. Zjazd sa nakoniec nekonal pre nepriaznivú medzinárodnú situáciu smerujúcu k rozpadu Československa. Prof. Buchtala sa ako člen American Chemical Society, Deutsche Chemische Gesellschaft a Royal Society of Arts v Londýne aktívne zúčastňoval na kongresoch týchto odborných spoločností a udržiaval tak medzinárodné kontakty domácej organizovanej komunity chemikov. Dlhoročným asistentom ústavu bol RNDr. Václav Dostál, krátkodobo tu pôsobili MUDr. Štefan Králik (neskôr spisovateľ), MUDr. Vladimír Fábry, MUDr. Ján Trokan a MUDr. Ferdinand Habart. V r. 1938 sa novým členom ústavu stal doc. Ing. Dr. techn. František Valentin, neskorší rektor UK a SVŠT, ktorý bol ustanovený do funkcie prednostu ústavu v období 1939 – 1947.

**Prof. RNDr. Jozef Čarský, CSc.,
emeritný profesor UK**

Prof. J. Buchtala pri prednáške z lekárskej chémie v posluchárni Ústavu pre lekársku chémiu LF UK na Sasinkovej ulici.